

CZYNNA OCHRONA DZIUPLAKÓW I PÓŁDZIUPLAKÓW W PARKU W SOBIESZYNI

Różnorodność biologiczna

Różnorodność biologiczna to „różnicowanie żywych organizmów występujących w ekosystemach, w obrębie gatunku i między gatunkami, oraz zróżnicowanie ekosystemów” (Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody, art. 5, ust. 16). Działalność człowieka nie pozostaje bez wpływu na bioróżnorodność. W wielu przypadkach wpływ ten doprowadza do jej zubożenia na wszystkich poziomach.

Ochrona różnorodności biologicznej staje się współcześnie jednym z kluczowych zadań z zakresu ochrony przyrody. Przedmiotem zainteresowania ludzkości w skali globalnej jest co najmniej od trzech dekad, kiedy to podczas „Szczytu Ziemi” w Rio de Janeiro w 1992 roku podpisana została „Konwencja o różnorodności biologicznej”. Była ona pierwszym traktatem w skali światowej dotyczącym ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej. Podczas „Szczytu Ziemi” podpisało ją 150 rządów państw, do chwili obecnej została ratyfikowana przez bez mała 190 państw. Ochrona bioróżnorodności, jest także przedmiotem troski Unii Europejskiej. Wyrazem tego są kolejne strategie ochrony bioróżnorodności włącznie z najnowszą Europejską Strategią Bioróżnorodności do 2030 roku pod nazwą „Przywracanie przyrody do naszego życia”, która została opublikowana przez Komisję Europejską w dniu 20 maja 2020 roku. Strategia ta zapowiada odbudowę różnorodności biologicznej Europy.

Ochrona bioróżnorodności odbywa się poprzez szereg różnorodnych działań na wielu płaszczyznach. Są to badania naukowe, opracowywanie i przyjmowanie stosownych aktów prawnych, a także konkretne działania ochrony czynnej. Ten ostatni rodzaj działalności skierowany jest przede wszystkim na ochronę różnorodności gatunkowej i siedliskowej.

Meandrująca rzeka Wieprz

Zachód słońca nad doliną Wieprza

Aleja wiodąca do parku w Sobieszynie

O dziuplach, półdziuplach i ich mieszkańcach

Dziuplaki i półdziuplaki to ptaki, które gniazdują w dziuplach lub półdziuplach. Dziuple powstają poprzez obłamywanie się gałęzi i konarów, w wyniku czego odsłania się wypróchniałe wnętrze drzewa dogodnie do zakładania gniazd. W ten sposób powstają m.in. tzw. kominy chętnie zajmowane przez niektóre gatunki sów, jak na przykład puszczyki.

Większość dziupli jest jednak dziełem dzięciołów. Spośród dziesięciu gatunków dzięciołów występujących w Polsce tylko krętogłów nie potrafi aktywnie wykuwać dziupli. Pozostałe gatunki (dzięcioł czarny, dzięcioł zielony, dzięcioł zielonosiwy, dzięcioł duży, dzięcioł średni, dzięcioł białoszyi, dzięcioł biało-grzbiety, dzięcioł trójpalczasty i dzięciołek) wykuwają corocznie nowe dziuple, tworząc tym samym wiele miejsc lęgowych dla tzw. dziuplaków wtórnych, czyli gatunków, które same nie potrafią wykuwać dziupli, ale w nich gniazdują. W tej grupie znajdują się gatunki z różnych rzędów i rodzin. Są to niekiedy dość duże ptaki jak gągoły, tracze, czy niektóre sowy (np. puszczyk uralski), poprzez nieco mniejsze jak dudek, siniak, kraska, a kończąc na ptakach wróblowych czy jerzykach.

Półdziuple natomiast powstają z reguły w wyniku naturalnych procesów obłamywania się uschłych gałęzi i wypróchnienia sęków i innych ubytków w pniach lub konarach drzew. Są to miejsca szczególnie atrakcyjne dla niektórych gatunków ptaków, które preferują swobodniejszy dostęp do gniazda. Są to przede wszystkim trzy gatunki: muchołówka szara, kopciuszek i pliszka siwa. Z półdziupli korzystają jednak również inne gatunki ptaków, w tym także te gniazdujące w dziuplach, np. szpaki oraz te, które budują gniazda otwarte, np. kosy.

Mimo że dzięcioły, które są głównymi „dostarczycielami” dziupli dla innych gatunków, w większości nie są gatunkami rzadkimi, to jednak dostępność dziupli dla dziuplaków wtórnych zależy także od obecności dziuplastych drzew. Z uwagi na fakt, że dziuple wykuwane są często w drzewach chorych, osłabionych, uschłych, to takie drzewa w pierwszej kolejności znikają z lasów, parków i skwerów. Stanowią bowiem zagrożenie dla bezpieczeństwa i traktowane są jako siedliska szkodników. Jest to czynnik ograniczający dostępność miejsc lęgowych dla dziuplaków wtórnych i dla półdziuplaków.

Sposobem na zaradzenie temu zjawisku jest tworzenie sztucznych miejsc lęgowych, które zastąpiłyby naturalne. W odniesieniu do dziuplaków i półdziuplaków jest to budowa i zawieszanie skrzynek lęgowych różnych typów, przeznaczonych dla konkretnych gatunków ptaków. Działania takie prowadzone są już od z górą 100 lat także na ziemiach polskich i przynoszą pozytywne skutki w postaci zwiększenia liczebności ptaków, w tym gatunków chronionych.

Dzięcioł zielony

Park w Sobieszynie

Czynna ochrona dziuplaków i półdziuplaków w parku w Sobieszynie

Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych w ramach projektu „Opracowanie planów ochrony parków krajobrazowych: Kazimierskiego, Nadwieprzańskiego i Szczębrzeszyńskiego oraz modernizację i wyposażenie Ośrodka Edukacji Ekologicznej w Sobieszynie” dofinansowanego w ramach działania 7.2 Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020, przeprowadził działanie pt.: „Czynna ochrona dziuplaków i półdziuplaków w parku w Sobieszynie”.

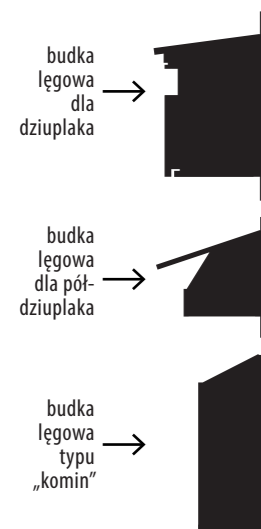
Celem tego działania jest zwiększenie liczby miejsc gniazdowania dla chronionych gatunków ptaków gniazdujących w dziuplach i półdziuplach. Działanie to ma także na celu podniesienie wiedzy o gatunkach chronionych zamieszkujących skrzynki lęgowe oraz ich ochronie. Poza tym łączy się też z innymi ogólnopolskimi i regionalnymi kampaniami na rzecz ochrony ptaków dziuplastych w Polsce. Pośród prowadzonych dotychczas kampanii warto wymienić ogólnopolską kampanię „Wieszamy budki!” prowa-

dzoną od lat przez Stowarzyszenie Ptaki Polski i skierowaną w pierwszej kolejności do szkół (<https://jestemnaptak.pl/artukul/ogolnopolska-akcja#>). Ponadto niemal od zarania swego istnienia działania mające na celu zachęcanie do czynnej ochrony ptaków poprzez zawieszanie skrzynek lęgowych prowadzi także Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (<https://otop.org.pl/ptasie-porady/dokarmianie/budki-legowe/>). Również Lasy Państwowe od szeregu lat przeprowadzają w każdym z nadleśnictw akcję wieszania skrzynek lęgowych dla dziuplaków. Od 2016 roku działania te realizowane są w ramach projektu „Dziuplaki” (<https://www.lasy.gov.pl/pl/informacje/aktualnosci/zajrzyjmy-do-dziuplakow>). Na szczeblu regionalnym warto wspomnieć o projektach Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego. Organizacja ta prowadziła projekt „Ptaki dziuplaki – aktywna edukacja i ochrona przyrody w Lasach Janowskich”. W efekcie projektu zostało zawieszonych 720 skrzynek lęgowych dla dziuplaków (<http://www.lto.org.pl/index.php?id=12>).

Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych projekt ochrony dziuplaków i półdziuplaków zrealizował w parku przyszkolnym w Sobieszynie. Jest to obszar o powierzchni ok. 13 ha, położony przy Zespole Szkół im. Kajetana hr. Kickiego w Sobieszynie oraz w sąsiedztwie Ośrodka Edukacji Ekologicznej ZLPK. Park został założony w końcu XIX wieku wraz z utworzeniem w folwarku Sobieszyn-Brzozowa Szkoły Rolniczej Niższego Rzędu w wyniku realizacji zapisu testamentowego Kajetana hrabię Kickiego. Park leży w granicach Obszaru Chronionego Krajobrazu „Pradolina Wieprza” i jest przestrzennie oraz funkcjonalnie powiązany z lasami położonymi na wschód, zachód i północ od niego oraz z kompleksem stawów w dolinie rzeki Świnki. Na terenie parku, według stanu na 2019 roku rosło 836 drzew i krzewów reprezentujących 40 taksonów – formy drzewiaste i 27 taksonów – formy krzewiaste. Do najokazalszych należą: lipy drobnolistne, dęby szypułkowe, modrzewie europejskie, jesiony wyniosłe. W parku rosną także gatunki obce: wejmutka, daglezia zielona, żywotnik zachodni, dąb czerwony. Na terenie parku i w przylegającym lesie rosną także drzewa uznane za pomniki przyrody. Są to: dąb szypułkowy, szpaler dębów czerwonych, sosna zwyczajna, lipa drobnolistna oraz żywotnik zachodni.

W ramach projektu zostało rozwieszonych 27 skrzynek lęgowych różnych typów. Najwięcej, bo 12 sztuk, zawieszono skrzynek typu A (według dawnej klasyfikacji Sokołowskiego – S1), przeznaczonych dla dobrych ptaków wróblowych, takich jak: muchołówka żałobna, sikory, mazurki, kowaliki. Dalej zawieszonych zostało także 8 skrzynek dla dziuplaków typu B (według dawnej klasyfikacji Sokołowskiego – S2) z przeznaczeniem dla takich gatunków, jak pleszki, szpaki lub krętogłowy. Prócz tego zawieszonych zostało 5 skrzynek lęgowych typu P dla półdziuplaków, adresowanych głównie dla muchołówki szarej i kopciuszka. Skrzynki tego typu zostały zawieszane przede wszystkim na budynkach znajdujących się w obrębie parku. Zawieszono również dwie skrzynki lęgowe typu komin dla puszczyka, sowy, która była słyszana w parku i pobliskim lesie. Wszystkie gatunki, dla których zawieszono skrzynki lęgowe, są w Polsce gatunkami podlegającymi ochronie ścisłej.

Poniżej zaprezentowano przegląd gatunków, które bądź to już zasiedliły zawieszane skrzynki lęgowe (stan na 2021 rok), takie jak: muchołówka żałobna, bogatka, mazurek, szpak. Bądź też możemy się ich spodziewać w kolejnych latach użytkowania skrzynek.

Budka typu „A” - dla dziuplaka

Budka typu „P” - dla półdziuplaka

Budka lęgowa typu „komin”

Muchołówka żałobna

Ficedula hypoleuca

Gatunek małego ptaka z rodziny muchołówkowatych o długości ciała 13 cm, rozpiętości skrzydeł 24 cm i masie ciała do 15 g. Samiec upierzony jest czarno-biało. Grzbiet ciała i skrzydła są czarne, część brzuszna i plama na skrzydłach są brudnobiałe lub białe. Czarna szyja odróżnia ją od muchołówki białoszyjej, z którą może tworzyć mieszańce międzygatunkowe. Samica jest mniej kontrastowo upierzona, szara, z jaśniejszym brzuchem i ciemniejszymi skrzydłami. Zamieszkuje lasy liściaste i mieszane, większe parki i tereny zadrzewione. Gniazduje w dziuplach, ale coraz

chętniej zasiedla także skrzynki lęgowe. Wyprowadza 1–2 lęgi w roku. Żywi się przeważnie owadami, rzadziej dżdźownicami, a nawet jagodami. Odlatuje na południe, zimuje w środkowej Afryce. W Polsce ma status nielicznego lub średnio licznego ptaka lęgowego. W Europie obserwuje się tendencję spadku liczebności. Podobnie jest w Polsce. W „Czerwonej liście ptaków Polski” ma kategorię: bliski zagrożenia, choć z uwagi na silny spadek (– 32%) w ostatniej dekadzie powinien mieć kategorię narażony. Jest gatunkiem ściśle chronionym.

Wróbel

Passer domesticus

Mały ptak z rodziny wróblowatych o długości ciała 18 cm, rozpiętości skrzydeł ok. 21 cm i wadze 40 g. Upierzenie samca jest popielatoszare z takim właśnie wierzchem głowy, brązowym tyłem głowy i jasnobrązowo-czarnymi piórami na grzbiecie. Upierzenie samicy jest bardziej jednolite, brązowoszare. Widoczny dość masywny dziób. Wróbel od wieków zamieszkiwał w sąsiedztwie człowieka, w wioskach i w miastach. Zajmował dziuple, wszelkie szczeliny w murach, poddaszach, pod kalenicami, dachówkami. Zasiadła także skrzy-

ki lęgowe oraz gniazda innych ptaków, np. jaskółek. Wyprowadza nawet trzy lęgi w ciągu roku. Jest ziarnojadem, zjada nasiona roślin, zwłaszcza zbóż, ale nie gardzi pokarmem zwierzęcym, zwłaszcza młode karmi owadami, gąsienicami. Gatunek osiadły. W Polsce ma status licznego ptaka lęgowego. W Europie Zachodniej od lat 80. XX wieku odnotowuje się spadek liczebności gatunku. W Polsce trend określa się jako umiarkowanie spadkowy, jednak w południowo-wschodniej części kraju jest on bardziej widoczny. Gatunek podlega ochronie ścisłej.

Mazurek

Passer montanus

Ptak nieco mniejszy od wróbla, o długości ciała 14 cm i wadze 25 g. Samiec i samica upierzone podobnie. Wierzch głowy kasztanowobrązowy, policzek jasny, na nim czarna plamka, czarne podgardle. Cześć grzbietowa upierzona w różnych odcieniach brązu, część brzuszna jednolicie szarobrązowo. Mazurek zamieszkuje tereny otwarte, zadrzewienia śródpolne, skraje zagajników, a także sady i ogrody w sąsiedztwie człowieka. Zasiadła także miasta. Gniazda zakłada głównie w dziuplach, rzadziej w budynkach.

Chętnie zasiadła skrzynki lęgowe. Wyprowadza zwykle dwa lęgi w roku, niekiedy trzy. Żywi się zasadniczo pokarmem roślinnym, ale zjada także owady i inne bezkręgowce, zwłaszcza karmi nimi młode. Gatunek osiadły. W Polsce ma status licznego ptaka lęgowego niżu. W zachodniej Europie obserwuje się od dziesięcioleci trend spadkowy, odnośnie do liczebności. W Europie Centralnej i Wschodniej gatunek jest stabilny lub zwiększa swoją liczebność. W Polsce zauważa się umiarkowany wzrost liczebności. Jest gatunkiem ściśle chronionym.

Kowalik

Sitta europaea

Niewielki, osiadły ptak z rodziny kowalików długości ciała 14 cm, rozpiętości skrzydeł 27 cm i masie sięgającej 20 g. Krępy ptak o krótkim ogonku, dużej głowie z dłuższym, mocnym dziobem przypominającym dziób dzięciołów. Wierzch ciała upierzony szaroniebiesko, policzki jasne z czarną pręgą przez oczy aż do karku, spód ciała pomarańczowy lub biały w zależności od podgatunku. Nogi mocne z długimi palcami, umożliwiające poruszanie się głową do dołu, a nawet do góry nogami. Występuje w lasach liściastych i mieszanych, parkach, skwerach i zadrzewionych

cmentarzach. Gniazduje w dziuplach. Jeśli otwór jest zbyt duży, zalepia go mieszaniną śliny i błota, która twardnieje jak cegła. Zajmuje także skrzynki lęgowe. Wyprowadza jeden lęg. Żywi się owadami i innymi bezkręgowcami, zjada także nasiona roślin, w tym buka, dębu i grabu. Gatunek osiadły, zimą spotykany w karmnikach. W Polsce ma status średnio liczego ptaka lęgowego i charakteryzuje się umiarkowanym trendem wzrostowym. Jest gatunkiem ściśle chronionym.

Bogatka

Parus major

Największa z europejskich sikor o długości 16 cm, rozpiętości skrzydeł 32 cm i masie ciała do 30 g. Upierzona kolorowo. Głowa czarna wraz z podgardlem i czarnym pasem na środku brzucha aż do podogonia (u samców pas jest wyraźny i szeroki, u samic wąski i przerywany). Policzki białe, część grzbietowa oliwkowa, pokrywy skrzydłowe szaroniebieskie, na skrzydłach gruba biała pręga. Zamieszkuje zróżnicowane siedliska, lasy liściaste, iglaste, mieszane, parki, sady, skwery, ogródki. Gniazduje w dziuplach, ale często zajmuje skrzynki lęgowe. Zakłada też gniazda w róż-

nych nietypowych miejscach, jak: latarnie, szczeliny murów, słupki ogrodzeniowe i inne. Wyprowadza dwa lęgi. Pożywienie to owady, jaja owadów, ale też nasiona roślin, zwłaszcza zimą. Często odwiedza karmniki, zjadając nasiona roślin oleistych lub słoninę. Gatunek częściowo wędrowny. Część krajowej populacji odlatuje na południe we wrześniu–październiku. Do Polski przylatują sikory skandynawskie. W kraju posiada status bardzo liczego ptaka lęgowego. Gatunek ma tendencję wzrostową, jeśli idzie o liczebność, ale z wyraźnymi fluktuacjami. Bogatka objęta jest ochroną ścisłą.

Modraszka

Cyanistes caeruleus

Niewielki ptak z rodziny sikor od długości ciała 12 cm, rozpiętości skrzydeł 20 cm i masie do 12 g. W upierzeniu rzuca się w oczy żółty brzuch oraz niebieska „czapeczka”, pokrywy skrzydłowe i ogon (od tego pochodzi nazwa gatunku). Część grzbietowa brudno zielona, policzki białe z czarnym paskiem ciągnącym się przez oko.

Zamieszkuje lasy, zagajniki, parki, sady, ogrody. Chętnie gniazduje w sąsiedztwie człowieka. Zakłada gniazda także w słupkach ogrodzeniowych, otworach budynków, skrzynkach i budkach lęgowych. Wyprowadza dwa lęgi

w roku. Żywi się owadami, pajęczakami i innymi bezkręgowcami. Zimą zjada nasiona roślin, słoninę i inne tłuszcze. Zasadniczo jest gatunkiem osiadłym, jedynie niewielka część naszych modraszek odlatuje na południe Europy. Pozostałe koczują w stadkach, zimą często odwiedzając karmniki. W Polsce ma status liczego ptaka lęgowego kraju. Trend liczebności gatunku w Polsce jest określany jako umiarkowanie wzrostowy. Przy czym ów wzrost jest wolniejszy w południowo-wschodniej Polsce. Gatunek objęty ochroną ścisłą.

Sikora uboga

Poecile palustris

Mały ptak z rodziny sikor o długości ciała 13 cm, rozpiętości skrzydeł 20 cm i wadze 10 g. Upierzenie kolorystycznie skromne. Wierzch głowy przykrywa czarny berecik, który nie sięga tak daleko na część szyjną jak u czarnogłówki, grzbiet brązowoszary spód jasny, beżowoszary.

Zamieszkuje lasy liściaste i mieszane, zwłaszcza ich prześwietlone części, skraje lasu, okolice polan. Rzadziej spotykana w sadach, parkach, skwerach. Gniazduje w dziuplach naturalnych, szczelinach pod korą, nawet nisko nad zie-

mią. Zasiedla także skrzynki lęgowe. Żywi się owadami, ich jajami, pająkami, gąsienicami. Zimą również nasionami roślin. Odwiedza karmniki, ale nie tak często jak bogatka lub modraszka. Gatunek osiadły. W Polsce ma status średnio liczego ptaka lęgowego w całym kraju. Po silnym spadku liczebności (nawet o 30%) na początku XXI wieku obecnie obserwuje się umiarkowany wzrost populacji (najsłabszy w południowo-wschodniej części kraju), a trend uważa się za stabilny. Gatunek podlega ochronie ścisłej.

Szpak

Sturnus vulgaris

Średniej wielkości ptak z rodziny szpakowatych o długości ciała ok. 20 cm, rozpiętości skrzydeł sięgającej 40 cm i masie ciała do 100 g. Upierzenie szpaka jest jednakowe u obu płci, ale zmienne w różnych porach roku. Wiosną szpaki są czarne z fioletową i zieloną opalizacją intensywniejszą u samców. Dziób szpaka jest żółty. Jesienią końcówki piór stają się białe i szpak wygląda jak nakrapiany. Młode osobniki są całe brązowe z ciemnym dziobem. Szpak występuje w lasach, parkach, skwerach, sadach, ogródkach działkowych, wszędzie tam, gdzie znajdują się dziuplaste drzewa, w których zakłada gniazda. Z ich braku, zwłaszcza w miastach gniazduje także

w budynkach. Jest jednym z gatunków najchętniej zajmujących budki lęgowe. Może wyprowadzić dwa lęgi w roku. Jest gatunkiem wszystkożernym. Zjada bezkręgowce: owady, dżdżownice, gąsienice, ale także pokarm roślinny, np. owoce. Jest gatunkiem wędrownym, ale z uwagi na łagodne zimy szpaki coraz częściej zimują na terenie całego kraju. W Polsce ma status liczego ptaka lęgowego. Jednak w Europie Zachodniej dało się zaobserwować znaczny spadek liczebności, zwłaszcza w latach 80. i 90. ub. wieku (nawet o 50%). Jak się uważa, było to spowodowane intensyfikacją rolnictwa. Gatunek objęty ochroną ścisłą.

Krętogłów

Jynx torquilla

Niewielki ptak wędrowny należący do rodziny dzięciołowatych. Ma długość 19 cm, rozpiętość skrzydeł 30 cm i masę ciała ok. 40 g. Upierzenie przypomina ubarwienie motyli nocnych. Wierzch jest ciemniejszy, szary, pokryty gęstymi ciemnymi pręgami. Spód ciała jaśniejszy. Zamieszkuje lasy liściaste i mieszane z prześwietlonym drzewostanem, parki, skwery, sady. Gniazduje w dziuplach lub w skrzynkach lęgowych. Jego pokarm stanowią owady, głównie mrówki, a także gąsienice, mszyce, chrząszcze, pająki. Gatunek wędrowny odlatuje

od nas niekiedy już w sierpniu. Nazwa gatunku pochodzi od specyficznego zachowania. W obliczu zagrożenia krętogłów nie ucieka, a syczy, stoszy pióra i kręci głową. W Polsce ma status gatunku nielicznego, lokalnie średnio licznego.

Po znacznym spadku liczebności gatunku w drugiej połowie XX wieku (w Europie Zachodniej zwłaszcza w latach 80.) obecnie populacja krętogłowa się odbudowuje i ma trend umiarkowanie wzrostowy. Gatunek objęty ochroną ścisłą.

Pleszka

Phoenicurus phoenicurus

Gatunek małego ptaka wędrownego o długości ciała 15 cm, rozpiętości skrzydeł 25 cm i masie ciała 25 g. Wyraźna różnica w upierzeniu samca i samicy. Samiec ma wierzch ciała szaropopielaty, czoło białe, część twarzowa i podgardle czarne, brzuch rdzawy, podobnie jak ogon. Samica jest szarobrązowa z rudawym ogonem. Zamieszkuje zróżnicowane siedliska, przerzedzone lasy iglaste, liściaste i mieszane, ogrody, parki, ogródki działkowe, zadrzewione cmentarze. W ostatnim czasie znacznie częściej gniazduje w sąsiedztwie człowieka. Zajmuje

także skrzynki lęgowe o otworach wlotowych ok., 5 cm średnicy. Wyprowadza nawet 2 lęgi w roku. Żywi się przede wszystkim owadami, które zbiera z liści i gałązek. Potrafi ich jeść więcej niż sama waży. Ptak wędrowny, odlatuje we wrześniu–październiku. W Polsce ma status nielicznego ptaka lęgowego całego kraju. Po silnym załamaniu populacji w Europie Zachodniej w latach 60. i 70. XX wieku gatunek intensywnie zwiększa swoją liczebność również w Polsce. Pleszka jest gatunkiem ściśle chronionym.

Kopciuszek

Phoenicurus ochruros

Niewielki ptak z rodziny mucholówkowatych o długości ciała 15 cm, rozpiętości skrzydeł ok. 25 cm i wadze 18 g. Wyraźne różnice w upierzeniu samca i samicy. Samica jest łupkowoszara z rdzawym ogonem i kuprem. Samiec zaś jest łupkowoczarny szczególnie w części twarzowej na podgardlu i piersi. Poniżej upierzenie przechodzi w szarość. Na skrzydłach ma jasne plamy, ogon rdzawy. Ptak uległ synantropizacji, żyje niemal wyłącznie w sąsiedztwie człowieka, nawet w dużych miastach czy na terenach przesyłowych. Gniazda zakłada w szczelinach budynków,

pod okapem dachu, pod kalenicą, a także w skrzynkach dla półdziuplaków. Wyprowadza dwa lęgi. Żywi się przeważnie pokarmem zwierzęcym: owadami, gąsienicami, dżdżownicami, ślimakami, ale nie gardzi także owocami i nasionami. Zimuje w basenie Morza Śródziemnego. W Polsce ma status nielicznego, lokalnie średnio liczego ptaka lęgowego. W niektórych krajach Europy Zachodniej obserwujemy spadek liczebności (Dania, Niemcy). W Polsce gatunek wykazuje umiarkowany trend wzrostowy. Jest gatunkiem ściśle chronionym.

Muchołówka szara

Muscicapa striata

Niewielki ptak wędrowny o długości ciała ok. 14 cm, rozpiętości skrzydeł do 25 cm i masie ciała do 18 g. Upierzenie brudnoszare, przy czym część grzbietowa znacznie ciemniejsza od części brzusznej. Obie płcie upierzone jednakowo, młode bardziej nakrapiane niż osobniki dorosłe. Zamieszkuje wszystkie typy lasów, przereźnione sady, ogrody, drzewostany nadrzeczne. Gniazduje w wypróchniałych półdziuplach, na konarach ale także na zewnątrz budynków, pod zadaszeniami, na belkach i krokwiach. Zajmuje także skrzynki lęgowe dla pół-

dziuplaków. Wprowadza dwa lęgi w roku. Zdarzają się przypadki podrzucania jaj muchołowce przez kukułkę. Wskazane jest zabezpieczenie półdziupli siatką przed drapieżnikami i krukowatymi. Żywi się niemal wyłącznie owadami, na które aktywnie poluje „z zasiadki”. Owoce zjada skrajnie rzadko. Gatunek wędrowny, odlatuje od nas w październiku. W Polsce ma status gatunku średnio licznego, lokalnie nielicznego, z umiarkowaną tendencją spadkową w skali kraju. Gatunek objęty ochroną ścisłą.

Pliszka siwa

Motacilla alba

Mały ptak z rodziny pliszkowatych z charakterystycznym długim ogonem, o długości ciała 19 cm, rozpiętości skrzydeł 30 cm i wadze ok. 25 g. Upierzenie czarno-biało-siwe: czarny wierzch głowy, kark oraz podgardle i pierś, jasny brzuch, białe boki głowy, niektóre pióra na skrzydłach i skrajne sterówki, część grzbietowa siwa. Młode popielato-siwe bez silnych kontrastów. Zamieszkuje w sąsiedztwie człowieka, w zabudowaniach, żwirowniach, kamieniołomach, wzdłuż potoków. Gniazduje w szczelinach i załomach murów, pod dachami,

a także w skrzynkach lęgowych typu P. Wyprowadza zwykle jeden lęg. Żywi się owadami, często chwytanymi w locie. W sierpniu–wrześniu migruje na południe. Zimuje w basenie Morza Śródziemnego i w północnej Afryce. W Polsce ma status średnio licznego ptaka lęgowego. Mimo umiarkowanego wzrostu liczebności w ostatnich latach długoterminowy trend zmian liczebności jest trudny do określenia. Jest gatunkiem podlegającym ochronie ścisłej.

Puszczyk

Strix aluco

Średniej wielkości sowa o długości ok. 41 cm, rozpiętości skrzydeł bez mała 100 cm i wadze ok. pół kilograma. Upierzenie zmienne. Wyróżnia się dwie zasadnicze formy barwne: szarą i rdzawą. Występują też formy pośrednie. Ptak o dużej głowie bez uszu (czym różni się np. od uszatki) i czarnych oczach. Zamieszkuje lasy liściaste i mieszane, zwłaszcza z dużymi dziuplastymi drzewami. Nie stroni od obecności człowieka. Zasiedla także parki i skwery, w tym miejskie. Gniazda zakłada w dziuplach, wnętrzach budynków, na strychach. Zasiedla skrzynki lęgowe. Pożywienie

stanowią głównie gryzonie różnych rozmiarów: myszy, szczury, nornice, chomiki oraz krety, ryjówki, rzadziej ptaki. Niestrawione części ofiar (pióra, sierść, kości, zęby, pazury) wydalą w postaci wypluwek o długości nawet 8 cm. Gatunek osiadły. W Polsce ma status średnio licznego ptaka lęgowego w całym kraju. Trend liczebności gatunku określany jako stabilny mimo znacznych fluktuacji. W krajach sąsiednich trendy są zmienne. W Czechach jego liczebność wzrosła, w Niemczech znacznie spadła. Gatunek objęty ochroną ścisłą.

Inni mieszkańcy skrzynek lęgowych

Zaprezentowany przegląd gatunków ptaków, na ochronę których skierowane są działania w ramach projektu „Czynna ochrona dziuplaków i półdziuplaków w parku w Sobieszynie”, nie wyczerpuje bynajmniej listy gatunków zwierząt, które mogą zasiedlić zawieszane skrzynki. Podobnie jak i nie mamy pewności, że zajmą je te właśnie gatunki, dla których zostały przeznaczone.

Lista zwierząt, które chętnie korzystają z instalowanych przez ludzi sztucznych miejsc lęgowych, jest długa i różnorodna. Znajdują się na niej przedstawiciele różnych grup kręgowców i bezkręgowców. Wśród bezkręgowców to przede wszystkim owady, zwłaszcza różne grupy z rzędu błonkówek: pszczoły, osy, trzmiele. Z upodobaniem zajmują skrzynki lęgowe różnych typów także szerszenie, budując gniazdo, które zwykle dość szczelnie wypełnia wnętrze skrzynki. Spośród ssaków skrzynkami lęgowymi nie gardzą gryzonie, zwłaszcza myszy leśne, które penetrują drzewa niekiedy aż do korony i natrafiają na zawieszane skrzynki. Inną grupą ssaków, miłośników skrzynek lęgowych, są popielicowate. Mimo że dla niektórych gatunków, jak popielica szara, zakłada się skrzynki o specjalnej konstrukcji, to i tak nie są one aż tak konserwatywne w wyborze miejsca zamieszkania, aby nie skorzystać z budki dla ptaków. W ptasich skrzynkach spotkać można także innych przedstawicieli tej rodziny: orzesznicę leszczynową, koszatkę i żółdnicę. Również dla nietoperzy zawieszane są skrzynki o specjalnej konstrukcji, ale i one nie gardzą ptasimi budkami, ponieważ w naturze często korzystają z dziupli.

Warto na koniec dodać, że oprócz typów skrzynek lęgowych zawieszonych w ramach projektu „Czynna ochrona dziuplaków i półdziuplaków w parku w Sobieszynie” istnieje jeszcze szereg innych typów skrzynek zapro-

Orzesznica leszczynowa

Gniazdo szerszeni w skrzynce lęgowej

jektowanych tak, by były atrakcyjne dla innych gatunków. W skrzynkach specjalnej konstrukcji lub rozmiarów gniazdują: pustulki, pójdzki, rzadziej uszatki, kawki, dudki, kraski, jerzyki, pełzacze i wiele innych gatunków.

Literatura

- Bednorz J., Bogucki Z., 1961. *Poradnik ochrony ptaków*. Wydawnictwo LOP. Warszawa
- Chodkiewicz T. i in. 2016. *Monitoring ptaków Polski w latach 2015–2016. Biuletyn Monitoringu Przyrody 15: 1-86*
- Chylarecki P. i in. 2018. *Trendy liczebności ptaków w Polsce*. GIOŚ. Warszawa
- Gromadzki M. 1995. *Czy budki lęgowe rozwiążą problem ochrony dziuplaków?* Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków. Gdańsk
- Jabłoński B., Kucińska E., Luniak M. 1979 *Poradnik ochrony ptaków*. Wydawnictwo LOP. Warszawa
- Lohmann M. 1997. *Ptaki w ogrodzie. Praktyczny poradnik dla całej rodziny*. Oficyna Wydawnicza DELTA. Warszawa
- Lorpin C. 2019. *Budki lęgowe dla ptaków. 80 modeli do samodzielnego wykonania*. MULTICO Oficyna Wydawnicza. Warszawa
- Mazik M. 2017. *Zwierzęta w ogrodzie*. Wydawnictwo Dragon. Bielsko-Biała
- Mikusek R. (red.). 2005. *Metody badań i ochrony sów*. Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych. Kraków
- Mikusek R. 2012. *Budki dla ptaków*. Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych. Kraków
- Rohrbach C. 1997. *Domki dla ptaków*. MULTICO Oficyna Wydawnicza. Warszawa
- *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt* (Dz. U. 2016. 2183)
- Szokalski M., Wojtatowicz J. 1989. *Ptaki w ogrodzie*. Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne. Warszawa
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. *Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność, zmiany*. PTPP „pro Natura”, Wrocław
- Wilk T., Chodkiewicz T., Sikora A., Chylarecki P., Kuczyński L. 2020. *Czerwona lista ptaków Polski*. OTO. Marki

Stawy w sąsiedztwie parku w Sobieszynie

Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych

tel. 81 440 80 50

e-mail: sekretariat.zlpk@lubelskie.pl

www.parki.lubelskie.pl

Ośrodek Edukacji Ekologicznej w Sobieszynie

Sobieszyn 298 K, 08-504 Ujęź

tel.: 81 865 00 25

e-mail: sobieszyn.zlpk@lubelskie.pl

Opracowanie tekstu:

Krzysztof Wojciechowski

Zdjęcia:

Małgorzata Grabek, Jarosław Szlendak, Dariusz Jankowski, Ewelina Piskorek,
Piotr Pitucha, Krzysztof Wojciechowski

Publikacja została wydana w ramach projektu:

„Opracowanie planów ochrony parków krajobrazowych: Kazimierskiego, Nadwieprzańskiego
i Szczepreszyńskiego oraz modernizację i wyposażenie Ośrodka Edukacji Ekologicznej w Sobieszynie”
dofinansowanego w ramach działania 7.2 Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego

